

דף שבועי

בס"ד

פרשת תרומה, תשפ"ב, מספר 1456

"טוב עין הוא יברך" – על תרומתם של בני ישראל ועל אופני תיקון החטא במחשבת רבותינו

יוסף אלישע

לבו', תהיה לקיחה שווה מכולם, ולא ירבה הנדיב, ולא ימעיט הכילי (פירושו לכו:ב).

כלומר, המילים "אשר ידבנו לבו" משמשות ברמת התחביר כפסוקית ויתור; למרות שיש מישהו שליבו רחב, שהוא נדיב לב טבעי, פילנתרופ בעל רצון טוב, בכל זאת הוא אמור לתרום תרומה כמו כולם, לא פחות ולא יותר, ולא ככל העולה על רוחו.

אמנם יש לתמוה על דברי ה"אור החיים": מדוע אין לקבל את נדבתם של רחבי הלב? לכאורה אדרבה ואדרבה! אם לאדם יש יכולת כלכלית גבוהה, והוא מוכן לתרום לצורכי הציבור ולטובתו מעבר למה שמוטל עליו, למה שלא נקבל ממנו? הרי יש להכיר לו טובה ולהודות לו על טוב ליבו כפליים אף שבעתיים כגובה תרומתו!

שני טעמים נתנו בדב"ר: האחד, על מנת לאפשר השתתפות שווה לכולם במלאכת הקודש, שהרי מדובר בצורכי ציבור, בצורכי קודש של עם הבחירה, ועל כן מן הראוי, אפוא, שתהא תרומתו של כל שבט משבטי ישראל שווה. בעוד שאם האחד תורם יותר מזולתו, הוא אינו מותר לחברו אפשרות לתרום דבר הנצרך למלאכת המשכן, ובכך מונע ממנו את הזכות להיות שותף במידה שווה בתרומת הקודש למלאכת המשכן. ואכן, התורה העידה בשבחם של ישראל על היענותם היתרה: "והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אתה והותר" (שם' לו:ז), עד אשר העבירו קול במחנה לבל יוסיפו העם לתרום עוד: "איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש, ויכלא העם מהביא" (שם' ו:).

טעם נוסף לדרישה של תרומה שווה הוא, על מנת להסיר את מכשול הגאווה; הרצון להימנע ממלכודת היהירות וזחיות הדעת העלולה להתעורר מנתינה מופרזת. שהרי כך הוא טבעו של אדם; כאשר הוא עושה מעבר לנצרך, בהכרח דעתו זחה עליו, לפחות במקצת במחשבתו, וכבר יש בזה

א. "מאת כל איש אשר ידבנו לבו" (שם' כה:ב) – תרומה מדודה גם שכרה בצידה

פרשתנו פותחת בציווי ה' המופנה אל כלל ישראל: "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה" (שם' כה:ב), ונשאלת השאלה: מי ראוי שייקחו ממנו תרומה? על כך השיב הכתוב: "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי" (שם). כלומר, התרומה צריכה לבוא ממקום אותנטי, מחפץ לב טהור של נתינה והענקה. וכפי שפירש רש"י (לשם' כה:ב): "ידבנו לבו" – לשון נדבה, והוא לשון רצון טוב. כלומר, הציווי הוא אמנם כללי: "דבר אל בני ישראל", אבל יש לו המשך: "מאת כל איש אשר ידבנו לבו". הווה אומר: דווקא ממנו (ולא מן הכילי, הצייקן וצר-העין), תיקחו את תרומתו. הוא הוא הראוי לתרום תרומתו למשכן, הוא ולא אחר. נמצאנו למדים מה רב ערכת תרומתו של טוב-העין.

באופן דומה, פירש רבי חיים בן עטר, ה"אור החיים" (שם), שחפץ ה' הוא, "שכל נדבה תהיה מלב, ולא תהיה הנתינה עד שתקדם הנדבה בלב". כלומר, התנאי המקדים הנחוץ לפעולה הממשית של הנתינה הוא נדבת הלב במחשבה, שיהא ליבו של הנותן חפץ בכך ולא שיתן בעל כורחו, שהרי "רחמנא – לבא בעי" (זוהר, שמות, קס"ב, ע"ב). מכאן, תרומה שאינה נובעת מרצון פנימי מהותי של נתינה, אינה קרויה אלא "תרומה" בעלמא, בלא תוספת של כינוי השייכות "תרומתי", ואילו תרומתו של בעל הרצון הטוב, שם השם נקרא עליה, ויש לה תוספת של כינוי הקניין המייחסה אל השם יתברך, כמצווה מן המובחר בשמחה ובטוב לבב.

עם זאת, "אור החיים" אומר כי כל אחד ואחד מישראל חייב לתת תרומה באופן שווה. על תואר השם "כל איש" הוא אומר:

פירוש, שהלקיחה תהיה בהשוואה (=שווה לכולם) מאת כל איש ואפילו מאת אשר ידבנו

* יוסף אלישע הוא ד"ר ללשון ומרצה במכללת "אורות ישראל", רחובות.

** המאמר מוקדש לע"נ הור"י היקרים: ר' עמרם אלישע בן שמחה, ויהודית בת בשיה לבית מימון, שב-ז' באדר יום פקודת שנתה.

1 באופן כזה ש"לא העדיף המרבה והממעט לא החסיר" (זהו הפסוק מפרשת המן, המהדהד בתודעתו של רחב"ע [על-פי שם' טז:יח]. גם שם נצרכה מידתיות מדויקת).

מעשי חסד שאותם נקט, וביותר – כלפי תלמידי חכמים(!), על אף היותו עובד עבודה זרה מובהק! הגמרא מגלה לנו כי כשהיה אחאב רואה תלמידי חכמים היה מסתכל עליהם בעין טובה, גם "וותרן בממונו היה" ומהנה אותם מנכסיו, ועל כן כיפרו לו מחצית עוונותיו. כל זמן שנקט בהנהגה זו לא נגע בו השם יתברך לרעה, שהרי "במידה שאדם מודד, בה מודדים לו" (ירושלמי, סוטה א, ויותר). אנו רואים, אפוא, מה רב ערכה של נדיבות הלב לחיזוק התורה ולאישור תומכיה.

ג. "בדבר שקלקלו – בו נתקנו!" – אופני תיקון החטא במחשבת רבותינו

עוד נדרש, כי המשכן אינו אלא כפרה על מעשה העגל, ובו בדבר שקלקלו – בתכשיטי הזהב – בו נתקנו. כך "אמר הקדוש ברוך הוא: "יבוא זהב המשכן, ויכפר על זהב העגל" (שמות רבה פקודי, פרשה נא, סעיף ו). ללמדך ש"אין מידותיו של הקדוש ברוך הוא כמידת בשר ודם, שהוא מכה באזמל ומרפא ברטייה, אבל הקדוש ברוך הוא במה שהוא מכה הוא מרפא" (שמות רבה ויקהל, פרשה נ, ג). כך היה אצל אדם הראשון וחיה, שקלקלו באוכלם מעץ הדעת ונתקנו ממנו ובאמצעותו בתופרם עלי תאנה (כך היא דעת רש"י לבר' ג:ז, ויתר הדעות נמצאות במדרש בראשית רבה טו, ו). כך היה גם במי מרה (שמ' ט"ו), שריפא הקדוש ברוך הוא מר במר (בענף עץ מר כגון זית או הדופני) על ידי משה רבנו,⁴ "וכן אתה מוצא במימי אלשיע", שהמתיק מי יריחו באמצעות צלוחית מלח דווקא (מל"ב ב). אף בנידון דידן:

מה כתיב באותה קלקלה? "פָּרְקוּ נְזָמֵי הַזָּהָב!" (שמ' לב:ב), ומה הביאו? נזמים. וכשעשו המשכן עשו אותו נדבה. ומה כתיב? "כל נדיב לב הביאו חח וזנז טבעת וכומז".
בנזמים חטאו, ובנזמים נתרצה להם.

ורוח הקודש צווחת על ידי הושע (ב:א): "וְהָיָה בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יֹאמַר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֹאמַר לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי" (שמות רבה, פקודי, פרשה נ"א, ס"ו).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

4 וראו הדעות השונות בעניין זה בשמות רבה, נ, מד; נתחומא, בשלח, כ"ד.

קלקול, שכן הכתוב אומר: "תועבת השם כל גבה לב" (מש' טז:ה). זו אף זו: תרומתם של כלי המשכן הורמה על ידי שבטי ישראל, ותרומתם של נשיאי העדה נתחמה למלבושים, לבגדי הכהנים, ככתוב: "וְהַנְּשִׂאִים הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אַבְנֵי הַמְּלָאִים לְאַפֹּד וְלַחֹשֶׁן" (שמ' לה:כז). ה"אור החיים" הסביר על פי הגמרא (בבלי, יומא עה ע"א) כי אבני השוהם ואבני המילואים – ה"עננים הביאום". כוונתו היא לענני הכבוד שהקיפו את ישראל מארבע רוחות, מטה ומעלה, שלא כדרך הטבע, במהלך שהותם במדבר. משום כך עולה תרומתם של שבטי ישראל על תרומת הנשיאים משתי בחינות: תרומת הנשיאים הובאה (1) בלא עמל וטורח (2) ובלא חסרון כיס. מה שאין כן הדבר בתרומות של שבטי ישראל, שהביאו את הכלים למשכן בדרך הטבע (1) בצער וביגיעה (2) בהוצאות ובהפסד ממונם האישי, תרתי לרבותא. משום כך שכרם של התורמים במקרה זה מרובה על שכרם של הנשיאים, שהרי כבר לימדנו בן הא הא (חכם מתקופת הזוגות) כי "לפנים צַעֲרָא אַגְרָא" (פרקי אבות ה, כב).

ב. "טוב עין הוא יְבָרְךָ" (מש' כב:ט), לרבות הפוסח על שְׁתֵי הַסַּעֲפִים (מל"א יח:כא)!

אחאב מלך ישראל היה עובד עבודה זרה. כשמו כן הוא: "אח לשמיים" (=עבד השם) מחד גיסא, ו"אב לעבודת כוכבים" (=עובד אלילים) מאידך גיסא (בבלי, סנהדרין קב ע"ב). כלומר, היו לו צדדים לכאן ולכאן, והדברים נגעו לכל בית ישראל, שפסחו בסיבתו על שתי הסַעֲפִים,² ולקחו ממנו דוגמה אישית שלילית בשל מעמדו רם המעלה. על כך הוכיחם אליהו במבחן האש בכרמל (מל"א יח:כא). הגמרא שואלת (סנהדרין קב ע"ב), אם מלך ישראל בכבודו ובעצמו היה עובד עבודה זרה, מדוע האריך השם את ימיו על ממלכתו? אם אנחנו עד היום, כל איש ירא השם קם בבוקר ואומר: "מוֹדָה אֲנִי לַפְּנֵיךְ מֶלֶךְ חַי וְקַיִם, שֶׁהַחַזְרַת בֵּי נַשְׁמָתִי בְּחַמְלָה, רַבָּה אֶמוּנָתְךָ, ולעומת זאת, מלך ישראל, בכבודו ובעצמו, נייער משנתו ומודה לפסל ואף משתחוה לאלילי צור וצידון,³ מדוע השאירו א-לוהים בדרגתו? באיזו זכות?? נכון ש"פעמים שהשעה משחקת לרשע" (בבלי, ברכות ז ע"ב; מגילה ו ע"ב, דעת רבי יצחק), אך 'וכי לית דין ולית דיין?' וכי אין א-לוהים שופטים בארץ? כפי ששאל אבינו הראשון: "הֲשִׁפֹּט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט?" (בר' יח:כה), וביותר שמדובר בעוון שעליו פסק הרמב"ם ע"ה: "ייהרג ובל יעבור!" (הלכות יסודי התורה, פרק ה, הלכה ב)!! ועוד, בהיות אחאב שליט הארץ הוא משמש דוגמה אישית שלילית לכל המעגלים החברתיים שהוא חולש עליהם, ולמעשה לכל בית ישראל!

אחת התשובות המוצעות בדברי רבותינו בגמרא היא, שהיו לו לצד מעשיו השליליים גם

2 סינקרטיזם בלשון יוון, ובלשון ההלכה: "עבודה בשיתוף"; שתי מחשבות: מחשבת עבודת השם ומחשבת עבודת אלילים.
3 זאת בהשפעת אשתו איזבל המרשעת הארורה, בתו של אתבעל מלך צידונים.